

Med facebook i baglommen!

Af Stig Colbjørn Nielsen

Geologien i området er heller ikke nem at danne sig overblik over i dag. I vikingetiden lå havenes - og dermed også fjordenes - vandspejl ca. 34 meter over vore dages vandspejl. Det gav en rigtig god naturhavn i Roskilde Fjord ved Græse Ås udløb umiddelbart nord for det nuværende Frederikssund. Grundvandsspejlet omkring Slangerup har varieret en hel del fra sidste halvdel af 1900-tallet og til i dag. Dette skyldes ikke kun ændringer i klima og naturforhold; men i langt højere grad vandboringer i området. Alene Københavns Energi henter 4.7 millioner kubikmeter vand op årligt. Da grundvandsspejlet lå lavest, tangerede det et minus på 12 meter, hvor det i dag "kun" varierer mellem et minus på 4 og 6 meter. Landskaberne omkring byen, som helt frem til 1930'erne, har været domineret af enorme vådområder med en særdeles vandrig Græse Å, er radikalt forandret og geologien næppe umiddelbar genkendelig for andre end nørdede fagfolk. Græse Å er dog stadig ganske vandrig med høj gennemstrømningshastighed; men eftersom åen er kraftigt reguleret og flyttet til kunstige render over mange og lange delstræk, så skal der en god portion fantasi og forestillingsevne til for overhovedet at

begynde at tænke i noget så vådt som en åhavn i Slangerup. Ydermere har åen på det mest interessante sted for en mulig åhavn for nylig fået skabt nye slyngninger ved en større forlægning af åen, og der er anlagt store skybrudsbassiner skjult under i det grønne engområdes græs. Hvor vanskeligt det kan være at arbejde med historien i landskab og by kan måske illustreres ved at nævne, at det vadested, Brobækken, der i en fjern fortid gav anledning til anlæg af såvel Svend Estridsens kongsgård som handelspladsen Slangerup på stedet, i dag er en blot 120 cm bred og 60 cm dyb rende med Græse Å strømmende i, hvor det i vikingetiden var et lavvandet vadested med fast bund, der bredte sig over mere end 100 meter i bredden! Græse Ås oprindelige løb gennem Brobæk Enghave, området syd om byens middelaldercentrum, og nedstrøms mod Grannetofte og Skindskjolds Enge kan ikke længere fastlægges med nøjagtighed. Netop vadestedets beliggenhed i området sydvest for Brobæksgade giver en afgrænsning mod nord og øst af søgeområdet efter åhavnen. Vestafgrænsningen er vanskeligere at fastlægge; men en lavpraktisk vurdering af nogle vigtige gangafstande kan give god mening,

Græse Ås nuværende løb gennem Mølleengen. Åhavnen lå i vikingetid/middelalder i forhaverne til husrækkerne i baggrunden af billedet.

når åhavnen skal lokaliseres. I en række andre gamle danske byer med åhavne fx Horsens, Køge, Ribe, Næstved viser afstandene fra åhavnen til fx hovedbyport, der normalt tillige i middelalderen var hovedtoldsted (i Slangerup Strandporten på Strandstræde, nedrevet 1971), henholdsvis til hovedtorvet (i Slangerup det nuværende Kirketorvet, hvor handelsboderne stod opstillet) sig at være højst 250 meter. Afstanden fra åhavn til permanent beboede bydele viser sig ligeledes at være højst 250 meter i vore gamle danske byer. En afstand på indtil ca. 250 meter kan med rimelighed tilbagelægges med trillebør, håndskubbet kærre eller skulderåg uden at holde pause undervejs. Lægges disse afstandskoter ind fra Strandporten, fra Kirketorvet og

fra de nyligt dokumenterede private huse, der i vikingetiden lå, hvor det nu genopførte sognehus, "Kingos Minde" på Strandstræde ligger, ja, så når man et felt, der tangerer den tidligere Kongsgårds sydvesthjørne (under ruinerne fra cisterciensernonneklosteret), og slutter på det lavtliggende plateau, hvor et middelalderligt teglværk blev udgravet i 2003, og et parcelhuskvarter fra 1971 på Lærkevej. Teglværket lå udenfor bybefæstningen; men meget tæt på den. Vest for teglovnen ligger Lærkevej, hvor de seks yderste parcelhuse altid har døjet med blød bund.

Her kommer facebook og mine halvgamle, spredte notater pludselig i søgelyset, for nu blev det bekræftet, at da området i 1971 blev udstykket og

byggemodnet, så dukkede anseelige mængder vandtrukne rester af planker og falsede stolper op på gravemaskinernes grabbe. En hurtig lille udflugt til Lærkevej og en snak med nogle af de lodsejere, der havde boet der lige siden udstykningen begyndte i 1971 bekræftede øjeblikkelig mine gamle notater og oplysningerne, jeg havde modtaget via facebook. Intet var blevet gemt, ingen arkæologer havde nogensinde interesseret sig for det, fordi man den gang blot troede, der var tale om en tidligere lade fra Hauge Møllegaard, den tidligere vandmølle, der geografisk lukker Brobæk Enge af mod vest med sin nu udtørrede mølledam. I mange år også efter udbygningen af Lærkevej og de øvrige veje i område, var der en temmelig stor, lavvandet sø foran de yderste huses haver, hvor man bl.a. om vinteren stadig kunne stå på skøjter så sent som i 1990'erne. Ved senere ombygninger og tilbygninger af parcelhusene på Lærkevej og i huses haver, blev der ved med at dukke gamle, mørnede planker op fra jorden yderst på Lærkevejparcellerne; men der dukkede også rigtig mange skaller op fra de tre ferskvandsmuslinger stor dammusling, stor malermusling og flodperlemusling. Ved udgravningerne til de yderste bygninger i Klostergaard fandt man ligeledes store mængder muslingskaller fra netop disse tre typer ferskvandsmuslinger.

Disse muslinger kan naturligvis ikke leve i den moderne Græse Å, der er reguleret, og hvor der rettes brinker, fjernes grøde etc. Muslingerne lever i søer og strømmende vand; men foretrækker så udpræget ferskvand, der strømmer langsomt i åers bredninger eller, hvor en å er blevet udvidet af mennesker for at give plads til fx både ved et bolværk. Stor dammusling bliver i øvrigt 23 cm stor, den kan blive 160 år gammel, og den kan spises!

Et bolværk i vikingetid og middelalder var oftest blot tre til fem brede, lidt groft tilhuggede planker, man passede ind i stolper med sidefalse, som så blev banket ned i den bløde åbund, indtil de nåede fast grund nede i blåret. Bag bolværket fyldte man så op med stampet jord, affald og grene. De bedst beskrevne bolværker er fra vikingernes gamle by, York, i England. Plankerester, stolperester, muslingskaller, et middelalderligt teglværk og lidt lavpraktisk viden om gangafstande giver således nu den for Slangerup så livsvigtige åhavn en adresse og en udstrækning. Den har bestået i et langsgående bolværk langs de nuværende yderste parceller på Lærkevej, fortsat ubrudt mod øst langs den nuværende "Klostergaarden" og sluttet et sted nedenfor den nuværende bebyggelse på Klosterbakken. Et samlet længdeforløb på de magiske; men lavpraktiske ca. 250 meter, hvilket har været en meget stor åhavn efter danske forhold! Pramfarten mellem byen og fjorden har været af vældige dimensioner,

hvilket også er med til at forklare, hvorfor Slangerup har været så vigtig for konger og klaner gennem tiderne.

Tre af Slangerups byporte er kendte: Strandporten på Strandstræde, Nørreport på den nuværende Kongensgade, hvor Kingovej støder til Kongensgade, og så Sønderport, som arkæologer og historikere hidtil har antaget lå et sted i nærheden af den tidligere kongsgård. Med placeringen af åhavnen ved Lærkevej og Klostergaarden, så kan Sønderport kun have ligget direkte til kongsgårdens sydvesthjørne, hvis den skal have nogen mening. Med denne placering ligger åhavnen østende direkte ved en af byens porte, og, igen helt lavpraktisk, blot 50 meter fra et af byens middelalderlige teglværker med eksportvarer. Samtidig vil denne placering være den naturligste for kongsgården, idet kongsgården dermed kontrollerede og beskyttede både byens fjernhandel, befæstningen og gav mulighed for til hest at komme hurtigt til Roskilde Fjord og skibene ved Slangerups Strand, det nuværende Frederikssund. Slangerups ældgamle hovedgade, der udgår fra Kirketorvet, hedder stadigvæk Strandstræde, hvilket blot betyder vejen til stedet, hvor skibene blev trukket op.

Hestetorvet ligger kun ca. 150 meter fra åhavnen; men eftersom dette torv var købstadens kvægtorv, altså torv for vareomsætningen med de lokale bønder fra købstadens officielle læbælte (= monopolhandelsområde udenfor vold & grav), har dette torv

og åhavnen ingen relationer til hinanden.

Med åhavnen og Sønderport placeret her, så mangler der nu en fjerde byport i Slangerup. Lad os kalde den Broporten, for den må have været der, og den kan kun have været placeret, hvor vadedstedet Brobækken med al landtrafikken nåede handelspladsen og byen: Et eller andet sted på netop Brobæksgade! Slangerups befæstning har været som de fleste danske byers befæstninger. I vikingetid en kraftig palisade i træ udgående fra kongsgården. Senere i middelalder og renæssance har befæstningen bestået af en lav vold med en grøft foran og et skulderhøjt plankværk og en trampesti på voldens lave top. Her havde købstæderne pligt til at borgervæbningen skulle runderer efter mørkets frembrud, hvor byportene blev aflåst og nøglerne afleveret til borgmesteren. Byportene i Slangerup har næppe været meget forskellige fra en moderne dobbelt havelåge fra "Jern & Fix".

Således kan det gå - lidt facebook, nogle gamle notater, et par arkæologiske udgravninger, lidt snak med lokale beboere og en smule lavpraktisk snusfornuft, så skal Slangerups vikingetids og middelalderhistorie endnu en gang skrives om til det mere spændende! Det er lige, hvad enhver historisk interesseret person bør finde interessant!